

УДК 336.012.23(045)

Аналітичне забезпечення моніторингу фінансового стану вищого навчального закладу

Клименко С.О.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів та кредиту
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Мікрюкова Л.В.

старший викладач кафедри обліку та оподаткування
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

У статті розглянуто підходи до впровадження аналітичного забезпечення моніторингу фінансового стану вищих навчальних закладів. Для аналізу ефективності фінансової діяльності державного вищого навчального закладу необхідне застосування певної методики, що буде враховувати механізм функціонування і управління ВНЗ, різні за своєю природою ресурси, види діяльності та дасть змогу оцінити ефективність діяльності як навчального закладу в цілому, так і окремих його підрозділів.

Ключові слова: фінансовий стан, аналітичне забезпечення, моніторинг.

Клименко С.А., Микрюкова Л.В. АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МОНИТОРИНГА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье рассмотрены подходы к внедрению аналитического обеспечения мониторинга финансового состояния высших учебных заведений. Для анализа эффективности финансовой деятельности государственного высшего учебного заведения необходимо применение определённой методики, которая будет учитывать механизм функционирования и управления вузом, различные по своей природе ресурсы, виды деятельности и позволит оценить эффективность работы как учебного заведения в целом, так и отдельных его подразделений.

Ключевые слова: финансовое состояние, аналитическое обеспечение, мониторинг.

Klimenko S.O., Mikrukova L.V. ANALYTICAL PROVIDING FOR MONITORING OF THE FINANCIAL STATE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

In the article we say about the introduction of the analytical providing of financial state monitoring for higher educational establishments. We need to do for the analysis of financial activity efficiency for higher educational establishment (INSTITUTION OF HIGHER LEARNING) necessary application of special methodology, that will take into account the mechanism of functioning and management institution of higher learning, different kinds of the resources, types of activity and allows to estimate efficiency of activity of both educational establishment on the whole and his separate subdivisions.

Keywords: the financial state, analytical providing, monitoring.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання фінансування закладів освіти, підвищення ефективності використання ними наявних ресурсів, забезпечення фінансової стабільності завжди перебували у центрі уваги науковців, слугували предметом численних досліджень. Безперервність навчальної та наукової діяльності визначається відповідним рівнем фінансового забезпечення, підтримувати його – важливе і відповідальне завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні фахівці, зокрема В. Андрущенко, Г. Бекер, Т. Боголіб, В. Буковський, Н. Волкова, І. Дронова, С. Каламбет, С. Струмилін [2], Т. Шульц, досліджували процеси аналітичного забезпечення моніто-

рингу фінансового стану вищих навчальних закладів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Методологічні та методичні аспекти удосконалення аналізу фінансового стану вищого навчального закладу ще недостатньо вирішені, запропоновані моделі потребують перевірки практикою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Необхідно запропонувати використання систем і методів аналітичного забезпечення ефективного моніторингу фінансового стану ВНЗ та обговорити надані пропозиції з метою визначитись щодо робочих варіантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах трансформаційних проце-

сів в економіці України значних змін зазнали процеси формування та використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів. Важливе значення в умовах конкуренції між ВНЗ на ринку освітніх послуг має цінова політика щодо встановлення оптимальної плати за навчання та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів і майна державними ВНЗ. Відповідно до статті 71 Закону України «Про вищу освіту», фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг із підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, із дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень [1]. До інших (позабюджетних) коштів відноситься плата за навчання, за виконання договірних науково-дослідних робіт, гранти та дарунки, надходження від здачі в оренду майна, на виконання окремих доручень та ін.

Освітня діяльність є найбільш специфічною галуззю національної економіки, для якої характерні свої відмінні риси. Для аналізу ефективності фінансової діяльності державного вищого навчального закладу необхідне застосування певної методики, що буде враховувати механізм функціонування і управління ВНЗ, різні за своєю природою ресурси, види діяльності та дасть змогу оцінити ефективність діяльності як навчального закладу в цілому, так і окремих його підрозділів.

Оцінку фінансово-господарської діяльності ВНЗ доцільно проводити за критеріями, що характеризують:

- здійснення освітньої діяльності (кількість прийнятих на навчання студентів, у тому числі за державним замовленням та на контрактній основі);
- соціально-економічний стан ВНЗ (середньооблікова кількість штатних робітників, середньомісячна заробітна плата, заборгованість із виплати заробітної плати, витрати на соціальні заходи);
- фінансовий стан (надходження асигнувань із державного бюджету та коштів спеціального фонду, касові і фактичні видатки за кодами економічної класифікації видатків, результати виконання кошторису за загальним та спеціальним фондами, дебіторська і кредиторська заборгованість тощо);
- наявність матеріально-технічної бази, її стан та використання.

Для вирішення конкретних завдань фінансового забезпечення застосовують низку систем і методів аналізу, які дають змогу отримати кількісну оцінку результатів фінансової діяльності у розрізі окремих її аспектів як у статистиці, так і в динаміці.

Перші розрахунки ефективності освіти були зроблені в 1924 р. ученим-економістом С.Г. Струмиліним. За його розрахунками, збільшення витрат на освіту вдвічі приводить до приросту національного доходу в чотири рази [2].

Аналіз фінансового стану ВНЗ має забезпечити: ідентифікацію фінансового стану та тенденцію його динаміки; виявлення основних факторів, що впливають на зміну фінансового стану; прогноз основних тенденцій змін фінансового стану, тому його доцільно здійснювати у такій послідовності, запропонованій С.В. Каламбет [3]:

- 1) визначення мети, об'єкта та завдань аналізу;
- 2) вибір основних показників діяльності ВНЗ, що підлягають аналізу;
- 3) збір, систематизація та узагальнення необхідної інформації;
- 4) розрахунок визначених показників, що характеризують фінансово-господарську діяльність ВНЗ, та їх аналіз;
- 5) виявлення «вузьких» місць та пошук шляхів їх усунення з метою підвищення ефективності діяльності ВНЗ;
- 6) визначення найбільш перспективних видів діяльності вищого навчального закладу за результатами проведеного аналізу;
- 7) розробка заходів, що сприятимуть підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності ВНЗ.

Критерії оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності вищого навчального закладу визначаються на основі даних, наведених у фінансовій та бюджетній звітності, а також показників, розрахованих із застосуванням загальноприйнятих методів. Оцінку фінансово-господарської діяльності ВНЗ доцільно здійснювати за такими критеріями, які пропонують Т.В. Рижа та О.С. Федорчук [4]: здійснення освітньої діяльності (кількість прийнятих на навчання студентів, у тому числі за джерелами фінансування); соціально-економічний стан ВНЗ (середньооблікова кількість штатних працівників, у тому числі докторів та кандидатів наук, середньомісячна заробітна плата, у тому числі за категоріями працюючих, заборгованість по заробітній платі, витрати на соціальні заходи); надходження від плати за послуги,

що надаються навчальними закладами у розрізі джерел надходження; стан активів та використання ресурсів (споживання енергоносіїв; залишкова вартість і величина зносу (амортизації) необоротних активів); фінансовий стан ВНЗ (надходження коштів по загальному та спеціальному фондам; касові та фактичні, поточні та капітальні видатки у розрізі кодів економічної класифікації видатків (КЕКВ), результати виконання кошторису за загальним та спеціальним фондами, фонд оплати праці, наявність дебіторської та кредиторської заборгованості); стан використання та збереження матеріально-технічної бази (площі, що використовуються в навчальному процесі, тимчасово вільні площі, у тому числі передані в оренду).

Залежно від методів, що застосовуються, можливо здійснювати горизонтальний, вертикальний, порівняльний, інтегральний аналіз та аналіз коефіцієнтів (табл. 1).

Горизонтальний (трендовий) аналіз базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників у часі. Розраховуються темпи зростання (приросту) окремих показників звітності за певні періоди часу і визначаються загальні тенденції їхніх змін. Усі види горизонтального (трендового) фінансового аналізу доповнюються, як правило, дослідженням впливу окремих факторів зміни відповідних результативних показників. Результати такого аналітичного дослідження дають змогу побудувати відповідні динамічні факторні моделі,

Таблиця 1

Системи аналізу фінансового стану ВНЗ

№	Системи аналізу	Види аналізу
1	Горизонтальний (трендовий) аналіз	Порівняння фінансових показників звітного періоду з показниками попереднього періоду
		Порівняння фінансових показників звітного періоду з показниками аналогічного періоду минулого року
		Порівняння фінансових показників за низку попередніх періодів
22	Вертикальний (структурний) аналіз	Структурний аналіз активів, у процесі якого визначається питома вага оборотних та необоротних активів; елементний склад активів ВНЗ за рівнем ліквідності та ін..
		Структурний аналіз капіталу, у процесі якого визначається питома вага доходів загального та спеціального фондів ВНЗ за джерелами надходжень та ін..
		Структурний аналіз грошових потоків, у процесі якого у складі загального грошового потоку виділяють грошові потоки від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності ВНЗ.
3	Порівняльний фінансовий аналіз	Порівняльний аналіз показників даного ВНЗ та середньогалузевих показників, у процесі якого виявляють ступінь відхилення основних результатів фінансової діяльності даного ВНЗ від середньогалузевих.
		Порівняльний аналіз фінансових показників даного ВНЗ і ВНЗ-конкурентів, у процесі якого виявляють слабкі сторони фінансової діяльності ВНЗ із метою розробки заходів щодо підвищення його конкурентної позиції на регіональному ринку.
		Порівняльний аналіз фінансових показників структурних одиниць і підрозділів даного ВНЗ (його центрів відповідальності) з метою пошуку резервів підвищення ефективності фінансової діяльності внутрішніх підрозділів ВНЗ.
		Порівняльний аналіз звітних і планових фінансових показників, що є основою організованого у ВНЗ моніторингу поточної фінансової діяльності.
4	Аналіз фінансових коефіцієнтів	Коефіцієнти оцінки фінансової стійкості ВНЗ
		Коефіцієнти оцінки платоспроможності ВНЗ
		Коефіцієнти оцінки обігу активів ВНЗ
		Коефіцієнти оцінки обігу капіталу ВНЗ
5	Інтегральний фінансовий показник	Коефіцієнти оцінки рентабельності (прибутковості) активів, власного капіталу, поточних витрат ВНЗ

які використовуються згодом у процесі планування окремих фінансових показників.

Вертикальний (структурний) аналіз базується на структурному розгляді окремих показників фінансової звітності ВНЗ. Розраховується питома вага окремих структурних складових агрегованих фінансових показників

Порівняльний фінансовий аналіз базується на зіставленні значень окремих груп аналогічних показників між собою. У процесі аналізу розраховують розміри абсолютних і відносних відхилень порівнюваних показників.

Аналіз фінансових коефіцієнтів базується на розрахунку співвідношення різних абсолютних показників фінансової діяльності ВНЗ між собою

Інтегральний фінансовий аналіз дає змогу отримати багатофакторну оцінку умов формування окремих фінансових показників діяльності ВНЗ. Аналіз інтегрального показника конкурентоспроможності дає змогу оцінити, чи відповідає якість і ціна освітніх програм певного ВНЗ характеристикам, сформованим на основі вимог споживачів освітніх послуг. На основі такого аналізу розробляється план заходів, що підвищують конкурентоспроможність освітньої програми.

При здійсненні інтегрального фінансового аналізу можна застосовувати рівняння Дюпона, як пропонує Т.М. Боголюб, згідно з яким коефіцієнт рентабельності використаних активів вищим навчальним закладом є похідною коефіцієнта рентабельності реалізації освітніх послуг на коефіцієнт обігу (кількість оборотів) активів [5]:

$$KР_a = KР_{оп} \times KО_a,$$

де $KР_a$ – коефіцієнт рентабельності використаних активів;

$KР_{оп}$ – коефіцієнт рентабельності освітніх послуг;

$KО_a$ – коефіцієнт обігу (кількість оборотів) активів.

За допомогою такої матриці можна виявити основні резерви підвищення рентабельності активів вищого навчального закладу: за рахунок зростання коефіцієнту рентабельності освітніх послуг, збільшення коефіцієнту обігу або обох цих факторів.

Під час аналізу фінансового стану ВНЗ необхідно застосовувати різні типи моделей (дескриптивні, предикативні та нормативні), що дасть змогу структурувати та ідентифікувати взаємозв'язок між основними показниками.

На фінансовий стан ВНЗ впливає раціональне використання наявних фінансових

ресурсів та структура їх джерел. Оптимальне співвідношення бюджетних та позабюджетних фінансових ресурсів, як пропонує Н.В. Волкова, може бути визначене за допомогою адаптованого для бюджетних установ фінансового левериджу, а ступінь чуттєвості загальних доходів навчального закладу від контингенту студентів – функціонального левериджу [6].

Рівень фінансового левериджу (РфінЛ) характеризує відносну зміну позабюджетного доходу при зміні загального доходу:

$$РфінЛ = ТпрПД/ТпрЗД,$$

де ТпрПД – темп приросту позабюджетних доходів ВНЗ, %;

ТпрЗД – темп приросту загального доходу ВНЗ з усіх джерел, %.

Функціональний леверидж характеризує потенційну можливість впливати на дохід шляхом зміни структури контингенту студентів за джерелами фінансування. Рівень функціонального левериджу ($РФ_{унк}Л$) може бути визначений за формулою:

$$РФ_{унк}Л = ТпрЗД/ТпрКС,$$

де ТпрЗД – темп приросту загального доходу ВНЗ з усіх джерел, %;

ТпрКС – темп приросту контингенту студентів, %.

Економічний зміст зазначеного показника полягає в тому, що він характеризує ступінь чуттєвості фінансових надходжень ВНЗ до зміни контингенту студентів: для ВНЗ із високим рівнем функціонального левериджу незначна зміна контингенту студентів, особливо тих, хто навчається на контрактній основі, може визвати істотні зміни у фінансових ресурсах.

Висновки з цього дослідження. В умовах сучасного ринку вищим навчальним закладам необхідно зберігати і підвищувати якість своїх послуг і водночас забезпечити нормальну фінансову стійкість. Держава гарантує мінімальний рівень стійкості і відшкодовує частину витрат ВНЗ, при цьому він зобов'язаний виконати державне замовлення по підготовці фахівців. Решта витрат покривається за рахунок позабюджетних коштів, джерелами надходження яких є платні освітні та інші послуги, що можуть надаватися державними вищими навчальними закладами, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України. З метою визначення ефективності використання фінансових ресурсів доцільно розробити комплексну методику її оцінки для конкретного ВНЗ, у чому допоможе аналітичне забезпечення моніторингу фінансового стану вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 15556- VII, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Струмилин С.Г. Статистико-экономические очерки / С.Г. Струмилин – М. : Прогресс, 1970. – 218 с.
3. Каламбет С.В. Фінансовий стан державного вищого навчального закладу / С. В. Каламбет // Экономика и управление. – 2005. – № 6. – С. 86–88.
4. Рижа Т.В., Федорчук О.С. Оцінка ефективності управління фінансово-господарською діяльністю вищих навчальних закладів / Т.В. Рижа, О.С. Федорчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mev.khnu.km.ua/load/2013/1_regionalni_mekhanizmi_formuvannja_konkurentnogo_potencialu_ta_perspektivi_jikh_vikoristannja/31-1-0-221.
5. Боголіб Т.М. Система і методи фінансового аналізу фінансово-господарської діяльності ВНЗ / Т.М. Боголіб // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 50–62.
6. Волкова Н.В. Ефективність використання коштів ВНЗ / Н.В. Волкова // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 66–71.
7. Буковинський В.С. Фінансове забезпечення діяльності закладів загальної освіти / В.С. Буковинський // Фінанси України. – 2004. – № 3. – С. 57–65.